

*Obljetnički svezak ZBORNIKA, Centra za društvena istraživanja Slavonije i Baranje (20, 1983)*

Obilan sadržaj tog sveska možemo podijeliti na više tematskih skupina, ne slijedeći kategorizaciju tekstova i svrstavanje u rubrike.

1. I ovaj svezak pruža veoma brojne obavijesti o *Zborniku* i njegovu osnivaču. One su nastavak takvih tekstova u 19. svesku (usp. prikaz tog sveska u ČSP 1/1983, 123—124). Pišući »Uz dvadesetogodišnjicu Historijskog instituta Slavonije i Baranje (1961—1981)« (299—307), Mile Konjević je još jednom, s daljnjim podacima i razmatranjima, omogućio uvid u historijat Instituta (današnjeg Centra . . . , a vjerojatno će biti još koje promjene imena). U drugom dijelu (307—320) objavljeno je šest izlaganja na zajedničkoj svečanoj sjednici Savjeta i Zbora radnika Centra i na otvorenju izložbe o Institutu, 17. XII 1982. U ime IHRPH govorila je dr Mira Kolar-Dimitrijević. Historijat Instituta u 19. svesku potaknuo je Ivana Kovačevića da iznese »Još nekoliko podataka o osnivanju Historijskog instituta Slavonije i Baranje u Slavonskom Brodu« (380—382). Riječ je o aktivnosti 1958—59. koja je utjecala na osnivanje instituta, muzeja (radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta) i arhiva u Slav. Brodu. U tome je sudjelovao i sam autor. K. Šimić je objavio prikaz izložbe »Dvadeset godina rada Historijskog instituta Slavonije i Baranje« (382—384).

Posebna je pažnja posvećena samom *Zborniku*. Rad M. Konjevića »Zbornik Historijskog instituta Slavonije i Baranje u Slavonskom Brodu (1963—1983)« (321—330) predočava i ocjenjuje razvitak *Zbornika*, a opremljen je i tabelarnim podacima.

Slavica Ilić priredila je »Autorsku bibliografiju dvadeset godišta 'Zbornika' (Slavonski Brod, 1963—1983)« (331—345), još jednu korisnu varijantnu mogućnost (uz bibliografiju po brojevima u 19. svesku, 72—88. str. Suplementa) za »pretraživanje« sadržaja *Zbornika*. Pažnje je vrijedan, već i zato što su takve bibliografije prilično rijetke, i njezin prilog »Literatura o časopisu 'Zbornik HISB' 1963—1983 (bilješke, osvrti i prikazi u novinama i časopisima)«. Napisala je i »Pregled razmjene 'Zbornika CDISB' za glasila drugih institucija« (357—364). Ne treba obrazlagati da je i razmjena sastavni dio življenja znanstvenih časopisa.

Valja zabilježiti još jedan prinos povijesti historiografije: Ivan Jelić, Prilozi vukovarskih autora slavonskoj historiografiji 1945—1982. godine (195—202). To su kraći prikazi rada A. E. Brlića, A. Dorna (šteta što nije spomenuta Dornova knjiga »Bibliographia vukovariensis fragmenta« — »Prilozi bibliografiji knjiga, novina i časopisa štampanih u Vukovaru 1867—1941«, s uvodom A. E. Brlića »Iz prošlosti vukovarskih štamparija«, Vukovar 1967), V. Horvata, B. Majskog (nedostaje, npr., njihov tekst o »Radničkoj straži« u Dodatku reprint izdanja tog lista), B. Crlenjaka, Đ. Radišića (samo jedan njegov rad) i iločkog povjesničara M. Batorovića. Slično je u 19. svesku prikazana lokalna historiografija u Županji (S. Gruber, K. Tkalec i I. Jelić). Šteta je što ti osvrti nisu opremljeni potpunim bibliografijama historičara o kojima je riječ. Ipak pružaju osnovnu orijentaciju.

2. Prilozi regionalnoj (slavonskoj) povijesti obuhvaćaju i starija povijesna razdoblja, s tim da i dalje preteže novija povijest.

Drago Roksanđić objavio je »Engelshofenov regulament iz 1747. godine«, prema primjerku u Historijskom arhivu u Zagrebu, kao »Prilog za povijest Slavonske krajine u XVIII stoljeću«, uz zanimljiv uvod (235—253). Iz arhiva Slovenije objavio je »Jedan krajiški popis iz Vojne Hrvatske (La Croatie militaire)«, s uvodom i izvornim statističkim tabelama (255—262).

Prinos je kulturnoj povijesti članak Nedjeljka Pandžića »O djelovanju Narodnog dobrovoljačkog kazališnog društva u Brodu na Savi« (203—207) — o kazališnim počecima u Slav. Brodu (1770. i u XIX st.) i o djelovanju društva 1887. i 1888. godine.

Nastavljajući istraživanja u Arhivu obitelji Brlić Mato Artuković objavio je »Dva pisma Franka Potočnjaka Vatroslavu Brliću« (263—266), od 6. i 12. VIII 1896, korisna za upoznavanje situacije u »domovinaškoj« Stranci prava u razdoblju rascjepa Stranke prava i novih političkih prestrujavanja.

Za povijest Slavonije vezana su i dva biografska priloga o Đuri Đakoviću: I. Kovačević, Djetinjstvo Đure Đakovića i prvi koraci u radničkom pokretu (13—23) i Dragiša Jović, Djelatnost Đure Đakovića za vrijeme internacije u Brodskom Varošu (srpnja 1923 — svibnja 1927) (25—40). Razdoblja Đakovićeva života prikazana su u širem sklopu. Ti su korisni prilozi kasnije objavljeni i u zborniku »Đuro Đaković — život i djelo«, Slav. Brod 1984, u nizu radova koji zajedno čine osnovicu znanstvenog životopisa Đure Đakovića.

Nastavljajući ekonomsko-socijalna istraživanja slavonskih gradova i privrednih središta M. Kolar-Dimitrijević objavila je rad »Klasna borba u Virovitici 1918—1920« (55—72), koji je u 21. svesku dobio i nastavak za razdoblje do 1929. godine. Ta je tema prvi put znanstveno obrađena.

2.1. Kao i u ostalim svescima teme ratno-revolucionarnog razdoblja 1941—1945. imaju u *Zborniku* značajno mjesto. Obuhvaćena je većina komponenata NOP. Slavica Hrečkovski predočila je »Organizaciono stanje i rad partijske organizacije u Slavoniji u drugoj polovini 1942. godine« (95—111). Dane Pavlica opisao je »Ulogu Centralnog prosvjetnog odbora za Slavoniju i Srijem [pri štabu Treće operativne zone, od ožujka do svibnja 1943 — op. V. O.] u razvoju kulturno-prosvjetnog rada« (113—122). Ovdje ćemo pribilježiti da je Stana Vukovac izradila »Bibliografiju kulturne rubrike 'Glasa Slavonije' (1943, br. 1 — 1945, br. 140)« (267—298), zanimljiv i prilično rijedak primjer tako specifičnoga bibliografskog istraživanja.

Nada Lazić prikazala je »Oblasni narodnooslobodilački odbor za Slavoniju 1943. godine« (123—135), Jefto Šašić »Politički rad u Prvoj (12) slavonskoj diviziji do osnivanja Korpusa« (209—219) (divizija je osnovana 30. XII 1942, a Šesti slavonski korpus 17. V 1943), a S. Hrečkovski u sažetom pregledu »Šesti slavonski korpus« (221—234).

3. I za ovaj svezak karakteristične su i ostale, šire teme.

Branka Pribić analizirala je »Prvi politički list Srba u Hrvatskoj« (3—11) — »Srpski Glas, list za politiku i književnost« (Ruma, 1882—83). List je važan izvor za istraživanje srpske građanske politike u Hrvatskoj, u doba osnivanja Samostalne srpske stranke. Podaci i citati pokazuju zanimljive mogućnosti kritičkog istraživanja. Dodat ćemo da ta stranka još nije posebno i u cjelini znanstveno obrađena (za razliku od mlađe Radikalne stranke — djelo Lazara Rakića).

Bogumil Hrabak predočio je »Saradnju Čeha i Jugoslovena oktobra i novembra 1918. godine« (41—54), zanimljivo proširujući literaturu o spletu zbivanja oko sloma Austro-Ugarske, okončanja rata i stvaranja država-nasljednica. Obuhvatio je suradnju čeških vojnika i oficira od završnih operacija u Srbiji do prevrata u Puli, a ponešto i odnose između građanskih političara koji u inozemstvu rade na uspostavljanju čehoslovačke i jugoslavenske države.

Anto Milušić analizirao je »Raspravu u Ustavotvornoj skupštini Kraljevstva SHS o konceptu i organizaciji lokalne samouprave i o izbornom pravu u lokalnim samoupravnim jedinicama« (153—170) — značajan problem i, kako ističe autor, jedno od najspornijih pitanja državnog uređenja tadašnje jugoslavenske države.

Veoma zanimljivu vojnohistorijsku analizu NOR-a objavio je Mladen Colić: »Prepoznavanje (identifikacija) i klasifikacija operacija iz NOR-a 1941—1945. godine«. Izložio je kriterije za identifikaciju i moguću podjelu operacija NOVJ. Između četiri podjele — 1) po cilju, vidu dejstva i načinu upotrebe snaga, 2) po periodima NOR-a, odnosno oblicima oružane borbe, 3) po značaju i rezultatima, i 4) po jačini snaga — odabrao je prvu i dao sažeti pregled sedam obrambenih operacija NOVJ, osam kombiniranih operacija — marš-manevara i 14 napadnih-ofanzivnih operacija, s kratkom zaključnom analizom. Pružio je koristan ratnopovijesni pristup i obavještenje historičarima koji nisu ratnopovijesni specijalisti.

Dva su priloga izvan uži okvira historiografije, ali su s poviješću u vezi i za povijesna istraživanja korisni.

Zdravko Tomac razmatra »Neka pitanja razvoja teorije i prakse jugoslavenskog komunalnog sistema« (171—194) i daje politološku analizu teorijske koncepcije našega komunalnog sistema kao doprinosa marksističkoj koncepciji komune.

Nikola Dugandžija u raspravi »Religijska i etnička manjina« (137—152) sociološki razmatra teorijski problem religijskog i etničkog manjinskog pripadanja — problem od velikog značenja i interesa za historičare. Povijesni pristup nalazimo i u njegovom tekstu, u neposrednom obliku primjera i razmatranja iz povijesti naših zemalja i naroda.

Nećemo posebno navoditi ocjene i prikaze — ukupno 14 tekstova — izuzev dva teksta već spomenuta u prvoj skupini (ad 1). I oni pokazuju širinu interesa u stvaranju svezaka *Zbornika* i zajedno s ostalim znanstvenim i stručnim tekstovima predočuju tri tematska kruga karakteristična za 20. svezak: aktualno praćenje i povijest slavonske historiografije, slavonske povijesne teme, šire teme nacionalne i jugoslavenske povijesti, s povijesno-suvremenim, teorijsko-empirijskim prinosima ostalih društveno-humanističkih znanosti.

Vlado Oštrić